

5. Pototska, O. V., 2011. Vidobrazhennia spetsyfichnykh rys tvorchoi osobystosti vykonavtsia u protsesi interpretatsiinoho myslennia [Reflection of specific features of the performer's creative personality in the process of interpretive thinking]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*, 1 (3), 129-133.

6. Rudnytska, O. P., Isianova, L. M., Tsvihun, O. A., Kolieva, O. P., Solomakha, S. O., 1998. *Osnovy vykladannia mystetskykh dystsyplin* [Basics of teaching artistic disciplines], Kyiv: ATZT «Ekspres-obiava», 183.

7. Sikora H. I., 2011. Vykonavska interpretatsiia muzychnykh tvoriv u protsesi pidhotovky maibutnykh uchyteliv muzyky [Performing interpretation of musical works in the process of training future music teachers], *Aktualni pytannia mystetskoï pedahohiky*, 1, 149-152. Dostupno: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmp_2011_1_38>.

8. Yutsevych, Yu. Ye., 2003. *Muzyka: slovnyk-dovidnyk* [Music: dictionary-reference], Ternopil: Navchalna knyha– Bohdan, 352.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2022-33-136-154>

УДК 378.017.4:172.74]:37.011.3-051]:94(477)(092)

Московчук Людмила Миколаївна,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри теорії та

методик початкової освіти

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2539-3050>

m.lyudmyla@ukr.net

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ НА ОСНОВІ ЖИТТЕПИСІВ ВЕЛИКИХ УКРАЇНЦІВ

Анотація. У статті висвітлено і проаналізовано провідні напрями патріотичної життєдіяльності святителя Луки Кримського (Валентина Феліксовича Войно-Ясенецького), окреслено виняткову місію і обдарування видатного хірурга, розкрито теоретичну і практичну значущість наукових праць всесвітньовідомого вченого, глибинну духовність богословських творів, обґрунтовано сутність багатогранної життєдіяльності святителя Луки як важливого підґрунтя для патріотичного виховання майбутніх педагогів. Вчинкова життєва сфера особистості святителя Луки Кримського наповнена патріотичними вчинками служіння, відданості, вірності, благородства по відношенню до своєї Батьківщини і вчинками чуйності та милосердя по відношенню до оточуючих. До провідних напрямів патріотичної життєдіяльності святителя Луки Кримського віднесено професійно-дослідницький, морально-богословський, пастирсько-опікувальний.

Професійно-дослідницький напрям патріотичної діяльності святителя Луки Кримського (Валентина Феліксовича Войно-Ясенецького) полягав у самовідданому служінні людям і Батьківщині в якості лікаря-хірурга широкої спеціалізації та доктора медицини. Отримав великий досвід роботи земським лікарем, згодом головного лікаря та хірурга багатьох лікарень і шпиталів в умовах Першої та Другої світової війни, мирного часу. Став спеціалістом з гнійної хірургії. Виявив високий професіоналізм, успішно проводив складні операції. Врятував життя і здоров'я тисячам поранених і хворих. У безпосередній професійній діяльності опанував не тільки хірургію, а й акушерство, гінекологію, терапію, педіатрію. Результати досліджень і багатий хірургічний досвід вченого відкрили нові напрямки у галузі медицини (регіонарної анестезії) та не втратили свого значення й до сьогодні. Залишив багатий науковий спадок. Автор 55 наукових праць з анатомії, фізіології, анестезіології, гнійної медицини, хірургії. Доклав вагомий внесок у царини офтальмології, нейрохірургії, військово-польової хірургії, абдомінальної хірургії, ортопедії, гнійної хірургії, анестезіології. Видатний вчений зі світовим ім'ям. Передавав ще за життя свій багатий досвід лікарям і студентам. Його спадщина як ученого і практикуючого лікаря досі залишається об'єктом дослідження в різних галузях, зокрема в теорії клінічного діагнозу, медичній психології та деонтології, біоетиці, урології, організації охорони здоров'я тощо. Морально-богословський напрям патріотичної діяльності святителя Луки Кримського полягав у самовихованні та вихованні співвітчизників як особистостей вільних і досконалих. Увійшов в історію не тільки як талановитий лікар і вчений, але й видатний ієрарх. Свої проповіді спрямовував на виховання гуманного ставлення до оточуючих на основі християнської моралі. Спонукав до оволодіння такими морально-духовними чеснотами, як смирення, любов, милосердя, чуйність, щедрість, великодушність, відданість, вірність, правдивість, чесність, благоговність. Підготував до видання два філософсько-теологічні твори: «Дух, душа і тіло» і «Наука і релігія». Розкрив і довів зв'язки між наукою та релігією, нерозривні метафізичні зв'язки між людським тілом, душею та духом, трансцендентні духовні здатності людини та її безсмертя. Визначив серце як орган чуття, пізнання, думки і сприйняття духовних впливів. За матеріалами повчань святителя зібрано 12 томів його проповідей.

Пастирсько-опікувальний напрям патріотичної діяльності святителя Луки Кримського полягав у духовній і тілесній опіці оточуючих. В часи радянської влади та атеїстичної пропаганди дбав про духовне здоров'я суспільства, енергійний розвиток релігійної діяльності. Прийняв сан священника, згодом чернечий постриг та сан єпископа. Керував багатьма єпархіями. Опікувався відкриттям та благоустроєм храмів, обстоював права віруючих на вільне віросповідання, дбав про релігійну просвіту дорослих і дітей. Здійснював активну проповідницьку і соціальну діяльність. Займався добродійністю.

Влаштував благодійні обіди, допомагав хворим, малозабезпеченим сім'ям, вдовам і дітям-сиротам.

Запропонована стаття спрямована на організацію у закладах вищої освіти такого виховного процесу, який би був насичений ідеями патріотизму, що одухотворюють вихованців та викликають у них розуміння причетності до всіх аспектів життя суспільства й відповідну турботу про благоустрій Батьківщини.

Ключові слова: патріотичне виховання; майбутні педагоги; позааудиторні виховні заходи; святитель Лука Кримський.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Сьогодні в умовах російського воєнного нападу на Україну в українському суспільстві спостерігається небувалий злет патріотизму, коли не просто декларується любов до своєї Батьківщини, а й на практиці відбувається підтримка свого народу дією, захист його інтересів та територіальної цілісності до самопожертви. Християнські заповіді «покласти душу за друзів своїх» та любові до ближнього дістають сили імперативу. Збройний російсько-український конфлікт сколихнув світове співтовариство та урухомив відповідні зміни й на українському освітньому фронті. У червні 2022 року Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти звернулося до українських університетів із закликом звернути належну увагу на необхідність посилення історико-культурного компоненту освіти як обов'язкової складової вищої освіти. «Заклад вищої освіти несе відповідальність за якість власних освітніх програм та моральний обов'язок формувати патріота своєї країни. Йдеться не лише про фахову підготовку, але й про всебічний гармонійний розвиток особистості здобувачів вищої освіти, їхню громадянську позицію і патріотизм, тобто виконання світоглядних завдань вищої освіти», – йдеться у зверненні [14]. А. Бутенко, голова Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, переконаний, що «більшість українських університетів продовжить виконувати свою суспільну місію та знайдуть цікаві неординарні шляхи, щоб знання історії рідної країни, її героїв, допомогли оцінити культурні надбання великої нації, діяльність її науковців і митців, громадських діячів і освітян» [4]. Система української вищої освіти має сприяти становленню не лише професіонала, а й громадянина, патріота та високоінтелектуальної особистості, що буде плекати демократичні цінності не в гаслах, а в повсякденному житті.

Ефективність патріотичного виховання майбутніх педагогів залежить не тільки від наповненості освітньо-професійних програм дисциплінами патріотичного спрямування, але й від цілеспрямованого впливу на студентів у позанавчальний час. Оскільки саме спеціально організовані ціннісно-орієнтовані патріотичні позааудиторні виховні заходи формують патріотичні знання, сприяють яскравому вираженню патріотичних почуттів та викликають патріотичні прагнення і мотиви, активність у суспільно-корисній праці, спонукають до прояву патріотичних якостей у діях та вчинках майбутніх педагогів.

Утвердженню співпричетності до важливих подій сприяє, наприклад, участь студентів у відзначенні пам'ятних дат видатних українців, так звані вечори-спогади, вітальні тощо. Зокрема, у 2022 р. виповнилося 145 років від Дня народження видатного вченого, хірурга, богослова, релігійного і церковного діяча – святителя Луки Кримського (в миру – Валентина Феліксовича Войно-Ясенецького), уся життєдіяльність якого наповнена патріотичними вчинками, що варті наслідування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Патріотичне виховання належить до пріоритетних аспектів національної системи виховання студентської молоді. Відповідно до частини 5 ст. 1 Закону України «Про вищу освіту», вища освіта в Україні є сукупністю не лише «систематизованих знань, умінь і практичних навичок», а й «способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей» [13]. Саме вивчення історії та культури власного народу в поєднанні з вивченням інших засадничих гуманітарних та соціальних наук формують громадянську ідентичність і патріотизм.

Національно-патріотичному вихованню молоді присвячені дослідження відомих психологів і педагогів минулого (Г. Ващенко, Б. Грінченка, М. Драгоманова, І. Огієнка, С. Русової, Г. Сковорода Г. та ін) і сучасності (І. Бех, О. Вишневецький, В. Кириченко, О. Киричук, Ж. Петрочко, Ю. Руденко, О. Сухомлинська, М. Фіцула, К. Чорна та ін.).

І. Бех визначає патріотичне виховання як «складник національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадських і конституційних обов'язків, успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин» [2, с. 38].

М. Фіцула вважає, що освітній процес у закладах вищої освіти необхідно вибудовувати таким чином, щоб «пробудити у студентів національні почуття, виховати в них повагу й любов до свого народу, до його віковічних моральних і духовних здобутків, а також самоповагу й гордість за свою Батьківщину» [18, с. 324].

Однією з ефективних форм виховної роботи у закладах вищої освіти є свята-зустрічі з видатними людьми сучасності або свята-спогади про почесних українців минулого. Використання у виховному процесі закладів вищої освіти заходів, що ознайомлять з видатними особистостями українського народу, сприятиме формуванню у майбутніх педагогів національної свідомості, патріотичних рис та поведінки.

Про роль життєвого прикладу видатних українців як потужного засобу патріотичного виховання молоді писав у своїй праці «Життєписи великих українців» І. Огієнко: «все життя своє віддають на службу своєму народу» [9, с. 319].

У кожний період історії України існували авторитетні особистості – носії та виразники кращих ідей і прагнень свого часу, так звані духовні світочі суспільства. Людиною ХХ ст., патріотом свого народу безумовно можна назвати і святителя Луку Кримського. Його життєдіяльність досліджували такі науковці, як В. Берко,

Т. Грекова, Н. Каладзе, Є. Калікінська, В. Марущак, Є. Марченко, М. Мельник, В. Лисичкин, Т. Ліфанова, С. Присухін, Т. Тітова, М. Филімонова, Л. Халезова, Ю. Шевченко та ін.

Сучасні реалії життя українського суспільства спонукають до визначення та аналізу основних напрямів патріотичної діяльності видатного українця – святителя Луки Кримського, ознайомлення з якими забезпечить позитивний результат у розвитку патріотичної вихованості майбутніх педагогів.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є висвітлення й аналіз провідних напрямів патріотичної життєдіяльності святителя Луки Кримського (Валентина Феліксовича Войно-Ясенецького, ХХ ст.) та її ролі у формуванні патріотизму майбутніх педагогів.

Завдання дослідження: висвітлити і проаналізувати провідні напрями патріотичної життєдіяльності святителя Луки Кримського, окреслити виняткову місію і обдарування видатного хірурга, розкрити теоретичну і практичну значущість наукових праць всесвітньовідомого вченого, глибинну духовність богословських творів, обґрунтувати сутність багатогранної життєдіяльності святителя Луки як важливого підґрунтя для патріотичного виховання майбутніх педагогів.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Патріотизм – це «глибоке людське почуття, що набуває вищого сенсу лише тоді, коли стає не замкненим лише у внутрішньому світі особистості, а діяльним, тобто пориванням до зовнішнього втілення, вчинку, патріотичної поведінки. Вчинкове втілення почуття патріотизму є справжнім показником його розвитку в окремої особистості» [2, с. 30].

Вчинкова життєва сфера особистості святителя Луки Кримського наповнена патріотичними вчинками служіння, відданості, вірності, благородства по відношенню до своєї Батьківщини і вчинками чуйності та милосердя по відношенню до оточуючих. Ще у вісімнадцять років юнак Валентин Феліксович Войно-Ясенецький поставив перед собою високу благородну мету – служити людям і повністю зреалізував себе в досягненні цієї мети.

Першим і найпотужнішим напрямом патріотичної діяльності святителя Луки Кримського був професійно-дослідницький (лікарський).

Архієпископ Лука (1877-1961) – особистість надзвичайна, навіть унікальна: видатний лікар, хірург, вчений, священник. Валентин Феліксович Войно-Ясенецький народився 27 квітня 1877 року в місті Керчі у сім'ї аптекаря. Він був третім із п'яти дітей.

Згодом сім'я переїхала в Київ. В дитинстві захоплювався малюванням, закінчив Київську гімназію та Художню школу. Захоплювався живописом, любив малювати з натури простий люд, паломників Києво-Печерської Лаври і таким чином мимоволі вникав у дух і душу, долі і характери таких людей, намагався зрозуміти їхні негаразди і проблеми.

Саме тоді він прийшов до глибокого усвідомлення своєї долі як служіння людям, переконання в необхідності невідкладних добродіянь простим людям. Готувався до вступу у Петербурзьку Художню Академію, проте художником не став. Традиційне домашнє, релігійне і гімназійне виховання отрока Валентина стало запорукою формування у нього такої особистісної риси як глибока відповідальність перед Богом за всі вчинки і діяння. Одного разу, читаючи Євангеліє «Жниво справді велике, та робітників мало» (Мв. 9, 37) [3], вирішив, що немає права займатися тим, що подобається, якщо навкруги стільки страждених людей. Юнака переповнює почуття патріотизму – стійке переживання любові як до найближчого, так і до більш віддаленого середовища, в якому він перебував і яке для нього було значущим. Йдеться передусім про любов, яка активно проявлялася в його поведінці та діяльності. Тому у 1898 році Валентин вступив у Київський університет на медичний факультет, щоб стати «художником» в хірургії. Дослідник В. Лисичкин так описує період здобуття знань Валентином Войно-Ясенецьким: «Навчався на відмінно. З усіх предметів він віддавав перевагу анатомії. Виділявся серед студентства високою моральною вимогливістю до себе та до інших, чуйністю до чужого болю та страждань, відкритим протестом проти насилля та несправедливості. Успішно поєднував навчання, самостійну дослідницьку роботу з топографічної анатомії та хірургії і суспільну роботу старости групи. Ще зі студентської лави викладачі і однокурсники пророкували йому кар'єру вченого. Проте юнак хоче стати звичайним сільським лікарем, щоб допомагати бідним людям» [6, с. 18]. Практична діяльність молодого хірурга через війну з Японією розпочалась в м. Чита на Далекому Сході в шпиталі Київського Червоного Хреста. Вже в перші місяці роботи проявився його твердий, вольовий характер і високий професіоналізм: результати проведених ним складних операцій на кістках, сугавах, черепі були досить успішними. Після війни Валентин Феліксович декілька місяців працює земським лікарем в Симбірській губернії, згодом отримує посаду завідувача однієї з сільських лікарень Курської губернії та працює дуже напружено, по 14-16 годин на день. Оперує і вдень і вночі – на очах, печінці, шлунку, робить трепанації черепа, гінекологічні операції. Слава про прекрасного хірурга швидко розповсюдилась. До лікарні приходили відвідувачі з інших губерній. Одного разу він навіть повернув зір молодому сліпонародженому жебраку. Той зібрав сліпців зі всієї округи, і вони довгим рядком прийшли у лікарню, тримаючи одне одного за палиці. Є. Марченко відзначає, що у професійній діяльності святителя Луки був патерналістський підхід до пацієнта. Хворі довіряли лікарю, що було психосоматичною умовою одужання та корінним чином визначало їх подальшу долю [8, с. 84]. Таким чином, у безпосередній професійній діяльності святитель опанував не тільки хірургію, а й акушерство, гінекологію, терапію, педіатрію.

Успішний досвід у професійній діяльності спонукає відомого хірурга не тільки удосконалюватися самому, але й передавати свої знання і вміння іншим. Тому Валентин Феліксович Войно-Ясенецький починає займатися й науковою роботою. Пише свої перші статті, проходить стажування в клініках відомих професорів, Інституті топографічної анатомії та оперативної хірургії тощо. У 1914 р. виходить друком його перша книга «Регіонарна анестезія», у якій він узагальнив результати власних досліджень і багатий хірургічний досвід. У 1916 р. В. Войно-Ясенецький вищеназване дослідження

представляє науковій спільноті й захищає як докторську дисертацію. За цінне відкриття, наукова новизна, теоретичне і практичне значення якого відкривало нові напрямки у галузі медицини, досвідчений хірург отримує ступінь доктора медицини і знамениту премію імені Хойнацького Варшавського університету.

Проте займатись тільки науковою роботою Войно-Ясенецький не міг. Щоб утримувати сім'ю (дружину та 4 дітей) він продовжує працювати головним лікарем і хірургом в м. Переславлі-Заліському Московської губернії, де в роки Першої світової війни очолює шпиталь для поранених. У 1917 році заради налагодження здоров'я коханої дружини, у якої виявився туберкульоз легенів, сім'я Войно-Ясенецьких переїжджає у Ташкент, де відомий хірург також стає керівником великої міської лікарні. Вчинок-вірності турботливого чоловіка говорить про видатного хірурга як і про людину, для якої сімейні цінності, благополуччя дружини були пріоритетними. Як за кам'яною стіною відчувала себе дружина лікаря у сім'ї. Після передчасної (у 38-річному віці) смерті дружини Войно-Ясенецький з головою поринає у професійну діяльність, тамує свій біль повною самовіддачею хворим людям.

Також лікар-хірург бере активну участь у церковному житті, спочатку як мирянин, згодом як священник і єпископ. У атеїстичні часи за релігійні переконання святителя Луку було заарештовано у 1923 р. Всесвітньовідомий лікар-вчений переносить одинадцять років заслань і арештів, під час яких його переводили з однієї в'язниці в іншу у найбільш віддалені та глухі місця за сотні кілометрів північніше Полярного кола (Бутирська і Таганська в'язниця м. Москви, м. Єнісейськ, Туруханськ і Плахіно, м. Ташкент (1927-1930 рр), м. Архангельськ, с. Велика Мурта Красноярського краю). Найжахливішим був його третій арешт, коли інформацію від відомого вченого намагались отримати жорстоким нелюдським методом безперервного дізнання, без сну та відпочинку. Проте святитель не зламався, а продовжував, навіть у засланнях свою самовіддану жертвовну лікарську практику, забуваючи про себе, про свої інтереси заради інтересів інших людей: оперував інколи підручними засобами (з допомогою складного ножа, слюсарських кліщів, зашиваючи рану жіночою волосиною). Йому намагались заборонити, але люди просили і владику оперував. У 1934 році у світ вийшла наукова праця «Нариси гнійної хірургії», яка зберігає свою актуальність і в наші дні. Згодом у автобіографії він написав «Я полюбив страждання ...».

За переконаннями І. Беха, «причетність до всіх аспектів життя суспільства й відповідна турбота мають бути визначальними для патріота-громадянина» [1, с. 751]. Святителю Луці, як людині-патріоту, була не байдужа доля своєї Батьківщини, свого народу. Не дивлячись на катування і знущання, застосовані під час заслань і арештів, єпископ Лука одразу після початку Другої світової війни написав телеграму Голові Президії Верховної Ради М. Калініну з проханням дозволити працювати у засланні на благо Вітчизни: «Я, єпископ Лука, професор Войно-Ясенецький, відбуваю заслання. Як спеціаліст з гнійної хірургії, можу надати допомогу воїнам в умовах фронту і тилу. Прошу заслання моє призупинити і направити у госпіталь. Після закінчення війни готовий повернутися на заслання». Місцева влада довго радилась, як вчинити? Все ж таки вчений зі світовим іменем, книги якого видавались навіть у Лондоні. Вирішили таки телеграму

послати. За проханням влади святитель зайняв посаду головного хірурга Красноярського евакуаційного госпіталю, де він впродовж двох років завідував хірургічним відділенням на десять тисяч ліжок. Він забирав до себе найбільш важко хворих і поранених. Одна із комісій свідчила, що не зустрічала таких блискучих результатів лікування інфікованих поранень суглобів, як у хірурга Войно-Ясенецького. Допомогав він пораненим воїнам і після закінчення строку заслання у 1943 році. Цей вчинок святителя Луки є вчинком благородства, що розкрив його душевну велич і красу, чесність і порядність, чисті морально-духовні риси, життєву стійкість, вміння піднятися над певною ситуацією та обрати належну особистісну позицію заради діяльної любові до Батьківщини і страждених співвітчизників. Основною властивістю справжньої любові є самозречення. Любити свою Батьківщину саме такою любов'ю – означає виконати заповідь морального закону: «Немає більшої любові ніж та, коли хто душу свою покладе за друзів своїх», як повчає Сам Христос (Ін. 15, 13) [3].

Як хірург і вчений В. Войно-Ясенецький зробив вагомий внесок у царини офтальмології, нейрохірургії, військово-польової хірургії, абдомінальної хірургії, ортопедії, гнійної хірургії, анестезіології та залишив багатий науковий спадок: 55 наукових праць з анатомії, фізіології, анестезіології, гнійної медицини, хірургії. Книга «Нариси гнійної хірургії» витримала чотири видання (1934, 1946, 1956, 2006) загальним тиражем у 60 тисяч. Серед інших праць: «Про способи анестезії, найзручніші в земській практиці», 1908), «Регіонарна анестезія при операціях шиї, язика і верхньої щелепи, 1909); «Кров'яна саркома ребра», 1910); «Про оперативне лікування переломів хребта», 1910), «Регіонарна анестезія сідничного і серединного нервів, 1912), «Пізнні резекції при інфікованих вогнепальних пораненнях суглобів», 1944); «Про гематогенний остеомієліт», 1946–1947) тощо.

Архієпископ Лука передавав ще за життя свій багатий досвід лікарям і студентам. Його спадщина як ученого і практикуючого лікаря досі залишається об'єктом дослідження в різних галузях, зокрема в теорії клінічного діагнозу, медичній психології та деонтології, біоетиці, урології, організації охорони здоров'я тощо.

Морально-богословський напрям патріотичної діяльності.

«Гуманіст, який словом і ділом поширював євангельські істини: проповідував, молився за нужденних і гнаних, багато лікував» – саме так висловлювався про святителя Луку у своєму дослідженні С. Присухін [12].

Святитель часто читав лекції, виступав із доповідями у світських закладах, але робив це принципово у духовному вбранні. В операційній висіла ікона, і кожного хворого перед операцією святитель знаменував хрестом. Вважав «недостойними тих священнослужителів, хто проповідує вищу правду, святі вимоги Христові, а сам їх не виконує, хто спокушає своєю невірністю інших навіть у чомусь малому: носить одяг не у відповідності зі священним саном» [15, с. 247]. У науковій праці «Нариси гнійної хірургії» святитель Лука перед своїм іменем також вказав і духовне звання «єпископ».

За переконаннями І. Беха, патріот – це особистість, у якої в її Я-духовному відсутні такі негативні риси, як зневага, заздрісність, жадібність, зверхність, брехливість тощо. Тому кожен повинен постійно працювати над собою, щоб вони зникли з його внутрішнього світу [2, с. 5].

Наведемо настанови святого Луки з його проповідей щодо патріотичного і морального самовиховання.

«Вільними стають тільки ті, які все життя працюють духовно, живуть вищими інтересами, намагаються вирватися з полону пристрастей і гріха... Якщо станемо з любов'ю служити один одному, тільки тоді отримаємо єдину істинну свободу» (З проповіді «Про свободу») [15, с. 320-322].

«З любов'ю, великою братською любов'ю, глибокою повагою ми повинні відноситись до євреїв, до мусульман, китайців і японців, до інших народів. Будьте християнами по духу, з любові, що наповнює серця ваші, будьте тихими, покірними, смиренними, не гордуйте іншими ... будьте справжніми християнами» (З проповіді «Що Бог очистив, того не вважай нечистим») [15, с. 44-51].

«У давні часи, а у деяких щасливих місцях землі і до сьогодні існує дивовижне сімейне єднання. Сім'я не роз'єднується і тоді, коли сини і дочки женяться і виходять заміж. Сім'я примножується приходом юнаків і дівчат зі сторони, примножується народженням дітей і очолюється старійшиною в сім'ї, сивочолим і мудрим головою сім'ї, дідом чи прадідом, якому вся сім'я підкоряється, який всією сім'єю керує. У такій щасливій патріархальній сім'ї, що об'єднана взаємною любов'ю, люди доповнюють одне одного своїми духовними якостями. Це зразок того, яким має бути людське суспільство, і держава, і весь народ. Це приклад того, як взаємна любов має об'єднувати людей і в суспільстві, і в державі, зразок того, як потрібно підкорятися найстаршим, наймудрішим і найдостойнішим» (З проповіді «Хто мати моя і брати мої?») [15, с. 185-189].

«Мета життя нашого – творити добро, зростити любов, наповнити любов'ю свої серця, спішити постійно творити добро, пам'ятаючи, що життя коротке, турбуватися про близьких, про знедолених (З проповіді «Спішіть творити добро») [15, с. 268-269].

«Маємо вміти знайти час і для того, щоб заглибитись у серце своє, знайти час, щоб допомогти людям. ...Знайте і пам'ятайте, що потрібно час від часу зупинятися, розмірковувати, заглядати у серце своє, досліджувати життя своє і ніколи не забувати, що вища мета нашого життя полягає у служінні ближнім» (З проповіді «Для чого Христос часом усамітнювався в пустелі») [15, с. 114-118].

«Людей нещасних, людей, що страждають та гинуть, будемо збагачувати світлом своєї душі, своєї любові і співчуття до них, своєю опікою їх» (З проповіді «Коли сильний зі зброєю оберігає свій дім, тоді в безпеці майно його») [15, с. 125-128].

«Справи любові, справи милосердя – це труд, оскільки справи любові і справи милосердя потребують постійної праці, потребують служіння людям, а усяке служіння складне» (З проповіді «Справи віри і труд любові») [15, с. 313-316].

«Смирення (усвідомлення своєї недосконалості) – основа усіх добродійностей... Ставте собі за мету побороти гордість, зарозумілість, задавакуватість» (З проповідей «Про смирення», «Про велич смирення») [15, с. 88-94; 94-98].

«Будьте милостивими, поблажливими, нікого не осуджуйте, ні над ким не гордуйте. Не думайте, що ви кращі за інших... В цьому полягає смирення – перша, основна добродійність християнства» (З проповіді «Милості хочу, а не жертви») [15, с. 133-134].

«Будемо і ми намагатися допомагати іншим мірою не скупую, не мізерною, а мірою щедрою» (З проповіді «Давайте і дасться вам») [15, с. 213-214].

«Полюбимо добро, будемо творити його тому, що любимо добро, не чекаючи нагород, не думаючи, які враження викличуть наші добрі справи у людей» (З проповіді «Про участь в чужих гріхах») [15, с. 249-252].

«Не робіть нічого доброго про людське око, не шукайте слави людської» (З проповіді «Про марнославство») [15, с. 264-267].

«Слідкуйте щоденно і щохвилинно за своїм мовленням, привчайте себе промовляти тільки слова благодаті, слова істини, слова любові, утримуйтеся від осудження, брехні, усілякої нечистоти, від лайливих та образливих слів» (З проповіді «Притча про таланти») [15, с. 198-202].

«Добре слово, промовлене до пропавших, сприймається ними з великою радістю. Воно як бальзам для душі їх: вони не звикли до співчуття, до допомоги; вони звикли, що усі їх лають, цураються» (З проповіді «Про милість до пропавших») [15, с. 228-231].

«Якщо промовляємо слова злі, що є отрутою для оточуючих нас людей, то отрута цих слів отруїть і наші власні серця. Не побачимо тоді добрих днів, добрі дні бачать тільки ті, хто живе з чистим серцем» (З проповіді «Спішіть Про гнилі слова») [15, с. 242-245].

«Стережіться брехні та неправди, слідкуйте за кожним порухом язика вашого і серця вашого. Маємо і словами, і ділами сторонитись усілякої неправди. Повинні стати слугами і рабами істини» (З проповіді «Послання до єфесян (гл. 4, 17-25)») [15, с. 352-355].

«Втечіть від п'янки, сріблості, корисливості, досягніть успіху в правді, благочесті, вірі, любові, терпінні, смиренні» (З проповіді «Сріблості – корінь усіх бід») [15, с. 330-334].

«Соромно та гріховно жити ненаситно, заради обжерливості, коли кругом так багато голодних, тих, хто потребує нашої допомоги» (З проповіді «Горе вам, багатії») [15, с. 202-205].

«Якщо пристрасть блуда, гніву, самозвеличення, зажерливості володіє нашим серцем, то ми повинні з коренем вирвати її» (З проповіді «Всякий вогнем осолиться, і всяка жертва сіллю осолиться») [15, с. 215-222].

Вищевикладені цитати із проповідей вказують, що свої повчання святий Лука спрямовував на виховання особистостей вільних і досконалих. Особистостей, що володіють такими морально-духовними чеснотами, як смирення, любов, милосердя, чуйність, щедрість, великодушність, відданість, вірність, правдивість, чесність, благоговінність: «О, якби хотів я, щоб і ви, моя паства симферопольська, стали прикладом віри, прикладом любові до Бога для всього населення Криму, щоб сяло у серцях ваших світло Христове усім бідним і знедоленим людям, людям, яких так багато в нашій країні» [15, с. 316].

За дослідженнями протодіякона і кандидата богослів'я В. Марущака, повчання архієпископа Луки були багатими за змістом і глибокими за смыслом, вони несли і несуть в собі непорушну силу духу і віри. Він відкрито, сміливо і безстрашно висловлювався на актуальні теми, викривав богоборчу антинародну, аморальну діяльність атеїстичної радянської влади. Перед прихожанами стояв «не кабінетний вчений, що переказує прочитане в богословських книгах, а сивочолий старець-архіпастир з багатим життєвим і духовним досвідом, що пройшов десятиліття в'язниць і заслань, що мав не тільки канонічне, а й моральне право навчати людей. ... Владика мужньо і твердо свідчив про Істину, перебуваючи між життям і смертю, тому його проповіді є надзвичайно переконливими. Коли він проповідував, люди з великим бажанням сприймали кожне його слово, записували, передруковували і розповсюджували» [7, с. 39, 44]. Таким чином було зібрано 12 томів його проповідей.

12 томів проповідей доповнюють два філософсько-теологічні твори святого Луки: «Дух, душа і тіло» і «Наука і релігія».

«Наука і релігія» – унікальний твір, що немає аналогів ні у вітчизняній, ні в зарубіжній літературі. У праці святого Луки розкриває значення понять «наука», «релігія», доводить, що наука не протирічить релігії, їх не можна порівнювати: «теоретичний розум однаково безсилий і довести, і спростувати буття Бога, безсмертя душі і свободу волі. Ці питання тому й називаються трансцендентними (такими, що виходять за межі науки). Тема буття Бога не входить в компетенцію науки». Причиною усіх штучно створених протиріч між наукою і релігією називає поверхові знання в обидвох галузях, а також змішування науки зі судженнями деяких учених, що протирічать самій науці і ніяким чином не доведені та викликають марновірство. Святой Лука вважав, що студент-християнин – явище нормальне і «Слава тим студентам, які вмюють перемогти традиційні забобони та упередження і зневажити безпідставний сором в ім'я істини». Вчений описує викладені в Біблії основи створення світу та буття людства, що знайшли наукове підтвердження в таких галузях, як геологія, палеонтологія, етнологія, археологія, історія, філологія та ін. Викладає тези про Христа як ідеал людської досконалості, гуманізм християнської моралі, основні принципи християнського гуманізму та християнське вчення про любов до людини: «Євангельська мораль закликає любити кожену людину, тому що загалом кожна людина достойна поваги». У книзі дослідник наводить свідчення іудейських і язичницьких філософів (І. Флавій, Пліній, Тацит, Светоній), що доводять історичне буття Ісуса Христа. Також праця вміщує висловлювання великих вчених

(Ньютон, К. Ліней, Ч. Дарвін, Л. Пастер, М. Пирогов, А. Ейнштейн, М. Коперник та ін.), письменників і філософів, художників, лікарів (Г. Гейне, Гете, Вольтер та ін.) про Бога і християнську мораль, а також взаємовідношення між наукою і релігією. Наукові пошуки видатних вчених викликали у них релігійність і переконання в існуванні Бога.

У праці «Дух, душа і тіло» святитель Лука визначив серце одним із органів чуття. Вчений довів, що серце – не тільки центральний мотор кровообігу, центральний орган чуття, але й «важливий орган пізнання, орган думки і сприйняття духовних впливів. Більше того: серце, згідно Святого Письма, є орган спілкування людини з Богом, а тому є органом вищого пізнання... Також це орган бажання, джерело волі, добрих і злих намірів... Другий, після мозку, орган сприйняття, пізнання і думки» [16, с. 163, 171, 175]. Дослідник розкрив постійний зв'язок і взаємодію між духом, душею і тілом людини. Наголошував, що «дух не безумовно пов'язаний з душею і тілом та може існувати окремо» [16, с. 243]. Життя духу науковець нероздільно і тісно пов'язує з усією нервово-психічною діяльністю людини та визначає важливою і могутньою основою її пам'яті: «В ньому (дусі) відображаються усі наші думки, почуття, вольові акти – все те, що відбувається у нашій феноменальній свідомості» [16, с. 260]. Доводить, що людина володіє не тільки п'ятьма органами чуття, але й трансцендентними, духовними властивостями сприйняття вищого порядку, що не відомі фізіологам (наприклад, широко відомі факти народження уві сні наукових ідей, теорем, музичних і поетичних творів тощо) [16, с. 249]. Пояснює життя тіла і душі людини, доводить існування безсмертя людського духу на прикладі розвитку виноградної лози: «Із припиненням живлення лози соками вона приречена на гниття; але життя виноградних ягід продовжується в отриманому із них вині. В нього переходить все цінне, прекрасне і благовонне, що було вироблено із живих ягодах під благодійною дією світла і сонячного тепла. І подібно тому, як вино не псується, а продовжує жити своїм власним життям після смерті винограду, з роками стає більш якісним і дорогоцінним, так і в безсмертному дусі людському продовжується вічне життя і безкінечний розвиток в напрямку добра чи зла після смерті тіла, мозку, серця і припинення діяльності душі» [16, с. 283]. Також обґрунтував існування раю для праведників і пекла для грішників: «Життя мозку і серця, життя усіх органів тіла потрібні для формування духу і припиняються, коли його формування закінчено, чи повністю визначився його напрямок. ... Дух праведників після смерті тіла отримує можливість безмежного розвитку в напрямку добра і Божої любові, а дух грішників буде вічно мучитися своїм відчуженням від Бога ...» [16, с. 283].

Отже, богословські твори святителя Луки є глибокими і фундаментальними дослідженнями, наслідком ґрунтовного аналізу великої кількості наукових джерел, праць учених, більшість з яких він вивчав мовою оригіналу та свідчать про енциклопедичність знань, глибокий інтелект, наукове підґрунтя його релігійності та духовності.

Пастирсько-опікувальний напрямок патріотичної діяльності.

Напружену роботу хірурга, потужну і блискучу наукову діяльність Валентин Феліксович Войно-Ясенецький поєднував зі святительським служінням.

Патріот – людина, яка турбується в першу чергу про власний духовний розвиток. Адже, за визначенням О. Олексюк та М. Ткач, духовність – «сутнісна якість людини, що втілює активне прагнення знайти найвищий смисл свого існування, співвіднести своє життя з абсолютними цінностями і тим самим прилучитися до духовного універсуму загальнолюдської культури» [10. с. 12-13].

Валентин Феліксович Войно-Ясенецький регулярно відвідував церкву, був активним мирянином, виступав на богословських зібраннях, його промови завжди справляли велике враження на прихожан. В атеїстичні часи, коли багато зрікались віри, Христа заради збереження свого життя, відомий хірург не побоявся прийняти сан диякона (у 1921 р.), згодом священника і служити Богу, що свідчить про високий рівень його мужності, стійкості й відданості вищим ідеям, оволодіння духовними цінностями. У 1923 році 46-річний священник Валентин прийняв важливе рішення стати ченцем. У постригу був названий іменем апостола і євангеліста Луки. У тому ж році став архієреєм. У 1943 р. єпископ Лука був возведений у сан архієпископа. Під час заслання опікувався церковним устроєм різних регіонів (Туркестану, міст Єнісейськ, Туруханськ, Плахіно, Ташкент, Архангельськ, Красноярського краю). З його прибуттям на кожну з єпархій оживлялось духовне життя: рукополагав дияконів і священників, подавав прохання владним структурам про відкриття та благоустрій храмів, про надання віруючим права вільно відвідувати церковне богослужіння у святкові дні, дбав про релігійну просвіту інтелігенції, церковне виховання дітей, створення недільних шкіл для дорослих, здійснював богослужіння при великій кількості прихожан.

На Кримську землю архієпископ Лука прибув у 1946 році, де його зустріли різні проблеми: післявоєнна розруха, закриті храми, відсутність священників. Багато сил та енергії доклав Владика, щоб навести порядок в єпархії: перешкоджав закриттю храмів, відкривав нові, особливо у сільській місцевості, постійно боровся з ересю та сектантством, антирелігійною пропагандою. Від священників архієпископ Лука вимагав строгого дотримання церковних канонів і правил. Слідкував за належним і благоговійним здійсненням чинопослідування богослужіння та Таїнств, дбав про духовний ріст та освіченість священнослужителів, достойне виконання ними своїх пастирських обов'язків, приймав адміністративні міри до порушників церковного уставу, збирав єпархіальні збори для вирішення важливих церковних проблем, уважно відносився до потреб кліриків єпархії.

Таким чином під керівництвом святителя Луки повсюди у єпархіях спостерігався загальнонародний духовний підйом, енергійний розвиток релігійної діяльності.

1946-1961 роки були майже повністю присвячені архіпастирському служінню. Він залишався цілителем душ та лікарем тіл. Читав лекції в медичному інституті, публікував нові роботи з медицини, працював над богословськими трактатами.

У 1954 році піднялась нова хвиля гонінь на Церкву. Знову виникла «Справа Войно-Ясенецького». Телефонні розмови Владики прослуховувались, його листи переглядались, так звані, церковні фотографії відображали обличчя тих, хто з ним спілкувався... Хвороба очей прогресувала, і у 1958 році він повністю втратив зір. Однак, як згадує протоієрей Євгеній Воршевський, навіть така хвороба не заважала Владичі здійснювати Богослужіння. Архієпископ Лука входив без сторонньої допомоги в храм, прикладався до ікон, читав напам'ять богослужбові молитви і Євангеліє, помазував елеєм, виголошував проникливі проповіді. Архіпастир, втративши зір, також продовжував керувати Сімферопольською єпархією протягом трьох років та інколи приймав хворих, вражаючи місцевих лікарів безпомилковими діагнозами.

Патріотизм особистості святителя закономірно пов'язаний з гуманізмом, соціальною справедливістю, турботою, взаємоповагою. Активна громадянська позиція його особистості формувалась під впливом низки внутрішніх і зовнішніх факторів, зокрема, у ціннісних видах діяльності, до яких науковці (І. Гавриш та ін.) відносять добродійну діяльність – «активну, альтруїстично-ціннісну взаємодію людини з середовищем, у якій вона досягає свідомо поставленої моральної мети» [5, с. 23].

Жив архієпископ Лука дуже скромно: ходив в старій рясі, все, що мав, роздавав малозабезпеченим сім'ям, але щоденно на архієрейській кухні готувались обіди на 15-20 чоловік. Багатьох жителів Сімферополя спасли у ті голодні роки обіди архієпископа Луки.

На згадку про добротність святителя і дотепер в день урочистого відзначення його пам'яті (11 червня) сестри Свято-Троїцького жіночого монастиря, де покояться його мощі, влаштовують благодійну трапезу («незабутні» булочки і чай із лікарських трав Криму).

Архієпископ Лука не залишав, не дивлячись на похилий вік, медичну практику. Він був консультантом у Сімферопольському військовому шпиталі, у тяжких випадках нерідко сам оперував хворих. Владика володів безцінним даром: з вражаючою точністю ставив діагнози. У своєму домі (на вул. Курчатова, 1) архієпископ Лука безкоштовно приймав хворих людей, які до цього часу із вдячністю згадують його, допомагав усім, незалежно від віросповідання. Кожне зі служінь святителя, і як архієрея, і як хірурга, потребувало значних зусиль та повної самовіддачі, особливо тоді, коли вчений повністю втратив зір. Авторитет Владики був таким великим, що хворі під час богослужіння намагались доторкнутися до його облачення, вірячи, що один лиш дотик допоможе їм перемогти хворобу.

Для святителя Луки завжди було великою радістю допомагати хворим: «Глибокою радістю радувався, коли вдавалось спасти від смерті, позбавити страждань хворого, а їх у мене було багато-багато. І це була радість велика – радість бачити вдячність у очах людей, що позбулись страждань» [15, с. 356].

Ще за життя видатний хірург отримав світські нагороди: премію імені Хойнацького Варшавського університету за книгу «Регіонарна анестезія» (1916), медаль «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні» (1945), Сталінську премію I ступеня за

монографії «Нариси гнійної хірургії» та «Пізні резекції за вогнепальних поранень суглобів» (1946). Велику грошову винагороду вчений цілковито передав сиротам та вдовам загиблих у війні.

Архієпископ Лука відійшов у вічність 11 червня 1961 року. Його було поховано у Сімферополі на кладовищі біля храму Всіх Святих. 22 листопада 1995 року рішенням Синоду Української Православної Церкви архієпископа Сімферопольського і Кримського Луку прославлено у сонмі місцевошанованих святих за мучеництво, сповідництво та праведне життя. 20 березня 1996 року мощі святителя були урочисто перенесені в кафедральний Свято-Троїцький собор, де вони покояться і донині. У 2000 році архієпископа Луку було прославлено у сонмі новомучеників та сповідників. Нині мощі святителя Луки зберігаються у срібній раці, яку у 2002 році подарували Свято-Троїцькому монастирю грецькі священнослужителі (архімандрит Еладської церкви Нектаріос (Андонопулос) і отець Михаїл). [11, с. 250-251].

На честь святителя Луки (Валентина Феліксовича Войно-Ясенецького) відкрито пам'ятники, музеї, встановлено меморіальні дошки і пам'ятні знаки, побудовано каплиці та храми у містах Києві, Сімферополі, Керчі та інших містечках і селах, де він певний час мешкав, служив, лікував. Біля пам'ятників завжди, і взимку, і влітку, букети квітів. Так люди виражають свою любов і вдячність святому сповіднику і хірургу.

Також пам'яті святого Луки присвячуються богословські, всеукраїнські та міжнародні науково-практичні конференції, у яких беруть участь провідні фахівці з богослов'я, філософії, гуманітарних наук та медицини.

Це свідчить про визнання у світовій спільноті багатогранної професійної, науково-викладацької, морально-богословської, пастирсько-опікувальної патріотичної діяльності генія українського народу – святителя Луки Кримського (Валентина Феліксовича Войно-Ясенецького).

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Отже, святитель Лука Кримський своїм життям явив приклад самовідданого служіння Батьківщині як талановитий лікар-хірург, видатний вчений, ревний архіпастир та богатир духа. Для майбутніх педагогів святитель Лука (Войно-Ясенецький) є зразком органічного поєднання професійної та наукової діяльності, інтелектуального і духовного потенціалу в ім'я ближнього та людства загалом.

Перспективними напрямками дослідження є подальший пошук ефективних форм, засобів і прийомів патріотичного виховання молодого покоління. Також маловивченими залишаються питання впливу життєписів видатних українців на особливості патріотичного виховання за кордоном.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Бех, І. Д., 2008. *Виховання особистості*: підручник, Київ: Либідь, 848.
2. Бех, І. Д., Кириченко, В. І., Петрочко, Ж. В., 2016. *З Україною в серці (тренінг з патріотичного виховання дітей та молоді)*: посіб. 2 вид., змінене, Харків: «Друкарня Мадрид», 140. Доступно: <<https://www.kremenetslyceum.com.ua/wp-content/uploads/trening-progr-z-Ukrayinoyu-v-sertsi.pdf>>.
3. *Біблія*, 2021. Переклад Огієнко І. ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія», 1412.
4. Бутенко, А. П. *Вища освіта – це про ідентичність і патріотизм*. Доступно: <https://osvita.ua/blogs/87354/?fbclid=IwAR2pIOrgzGH7E1FpHcSm0j-YRgysYkWD81CAS3DCMFFzFyQ2LSolu5_oy5LA>.
5. Гавриш, І. І., 2015. Забезпечення системності в організації добродійної діяльності як передумова виховання культури взаємин молодших школярів, *Молодий вчений*, 4 (19), 3, розділ: *Педагогічні науки*, Херсон: ТОВ «Видавничий дім «Гельветика», 22-26.
6. Лисичкін, В. А., 2001. Хресний шлях святителя хірурга, *Наука та релігія. Троїцьке слово*, 5-29.
7. Марущак, В. (протодиякон), 2007 Архіпастирський подвиг святителя Кримського Луки (Війно-Ясенецького), *Феномен святості в ХХ столітті*: матеріали богословської конференції «Бердянські читання», Бердянськ, 36-46.
8. Марченко, Є., 2011. Життєвий подвиг лікаря-християнина: святитель Лука (Войно-Ясенецький) та Микола Іванович Пирогов. *Православна Церква і сучасна медицина: життя, хвороба, смерть, безсмертя*: збірка доповідей конференції: Кам'янець-Подільський, 80-85.
9. Огієнко, І., 1999. *Життєписи великих українців / Упоряд.*, авт. іст.-біогр. Нарису та приміт. М. С. Тимошик, Київ: Либідь, 672. («Літературні пам'ятки України»).
10. Олексюк, О. М., 2004. *Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва*: навч. посіб., Київ: Знання України, 264.
11. *Основи православної культури Криму*, 2004. Посібник для системи навчальних закладів загальної середньої освіти Автономної Республіки Крим / під нав. ред проф. Т. І. Тітової, прот. Олександра Якушечкіна, Сімферополь: Сімферопольська та Кримська єпархія Української Православної Церкви, 320. Присухін С. І. Лука (Войно-Ясенецький). *Велика українська енциклопедія*. Доступно: <[https://vue.gov.ua/Лука_\(Войно-Ясенецький\)](https://vue.gov.ua/Лука_(Войно-Ясенецький))>.
12. *Про вищу освіту: Закон України* від 01.07.2014 р. №1556-VII. Дата оновлення: 16.09.2022. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>>.
13. *Про необхідність посилення історико-культурного компонента як обов'язкової складової вищої освіти*: Рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 21 червня 2022 р. про історико-культурну складову освітнього процесу. Доступно: <<https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06/Рішення-Національного-агентства-про-історико-культурну-складову-освітнього-процесу.pdf>>.

14. *Проповіді архієпископа Луки (1946–1948 рр.)*, 2007. Видання Сімферопольської та Кримської єпархії, 376.

15. Фіцула, М. М., 2014. *Педагогіка вищої школи: навч. посіб., 2 вид., доп.*, Київ: Академвидав, 456.

PATRIOTIC EDUCATION OF FUTURE TEACHERS BASED ON BIOGRAPHIES OF GREAT UKRAINIANS

Liudmyla Moskovchuk,

The candidate of pedagogical sciences,

Senior Lecturer of the theory and methods of basic education cathedra,

Kamyanets-Podilsky Ivan Ohienko National University

Kamyanets-Podilsky, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2539-3050>

m.lyudmyla@ukr.net

Abstract. The article highlights and analyzes the leading directions of the patriotic life of St. Luka Krymsky (Valentyn Feliksovich Voyno-Yasenetsky), outlines the exceptional mission and gifts of an outstanding surgeon, reveals the theoretical and practical significance of the scientific works of a world-famous scientist, the deep spirituality of theological works, substantiates the essence of the multifaceted life of St. Luka as an important basis for the patriotic upbringing of future teachers.

The active life sphere of the personality of St. Luka Krymsky is filled with patriotic acts of service, devotion, loyalty, nobility in relation to his Motherland and acts of sensitivity and mercy in relation to others. Among the leading directions of the patriotic life activity of St. Luka Krymsky are professional-research, moral-theological, pastoral-caring.

The professional and research direction of the patriotic activity of Saint Luka Krymskyi (Valentyn Feliksovich Voyno-Yasenetskyi) consisted in selfless service to people and the Motherland as a surgeon with wide specialization and a doctor of medicine. He gained a lot of experience as a zemstvo doctor, later the chief doctor and surgeon of many hospitals during the First and Second World War and peacetime. He became a specialist in purulent surgery. Demonstrated high professionalism, successfully conducted complex operations. He saved the lives and health of thousands of wounded and sick people. In his direct professional activity, he mastered not only surgery, but also obstetrics, gynecology, therapy, and pediatrics. The results of the research and the rich surgical experience of the scientist opened new directions in the field of medicine (regional anesthesia) and have not lost their importance even today. He left a rich scientific legacy. Author of 55 scientific works on anatomy, physiology, anesthesiology, purulent medicine, surgery. He made a significant contribution to the fields of ophthalmology, neurosurgery, military field surgery, abdominal surgery, orthopedics, purulent surgery, and anesthesiology. An outstanding scientist with a world name. During his lifetime, he passed on his rich experience to doctors and students. His legacy as a scientist and practitioner is still the

subject of research in various fields, including the theory of clinical diagnosis, medical psychology and deontology, bioethics, urology, health care organization, etc.

The moral and theological direction of the patriotic activity of St. Lukza of Krymsky consisted in self-education and the education of fellow countrymen as free and perfect individuals. He went down in history not only as a talented doctor and scientist, but also as an outstanding hierarch. He directed his sermons to foster a humane attitude towards others on the basis of Christian morality. Encouraged to master such moral and spiritual virtues as humility, love, mercy, sensitivity, generosity, devotion, loyalty, truthfulness, honesty, eloquence.

He prepared for publication two philosophical and theological works: "Spirit, soul and body" and "Science and religion". He revealed and proved the connections between science and religion, the inseparable metaphysical connections between the human body, soul and spirit, the transcendent spiritual abilities of man and his immortality. He defined the heart as an organ of sensation, cognition, thought and perception of spiritual influences. Based on the materials of the saint's teachings, 12 volumes of his sermons were collected.

The pastoral and caring direction of the patriotic activity of St. Luka Krymsky consisted in the spiritual and physical care of those around him. During the times of Soviet power and atheistic propaganda, he took care of the spiritual health of society, energetic development of religious activities. He took the rank of priest, later monastic tonsure and the rank of bishop. Managed many dioceses. He looked after the opening and improvement of temples, defended the rights of believers to free religion, took care of the religious education of adults and children. He carried out active preaching and social activities. Engaged in charity. He organized charity dinners, helped the sick, low-income families, widows and orphans.

The proposed article is aimed at organizing such an educational process in institutions of higher education, which would be saturated with ideas of patriotism, which spiritualize students and cause them to understand involvement in all aspects of social life and corresponding care for the improvement of the Motherland.

Keywords: patriotic education; future teachers; extracurricular educational activities; Saint Luka Krymsky.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Bekh, I. D., 2008. *Vykhovannia osobystosti* [Personality education]: pidruchnyk, Kyiv: Lybid, 848.
2. Bekh, I. D., Kyrchenko, V. I., Petrochko, Zh. V., 2016. *Z Ukrainoiu v sertsii (treninh z patriotychnoho vykhovannia ditei ta molodi)* [With Ukraine in the heart (training on patriotic education of children and youth)]: posib. 2 vyd., zminene, Kharkiv: «Drukarnia Madryd», 140. Dostupno: <<https://www.kremenetslyceum.com.ua/wp-content/uploads/trening-progr-z-Ukrayinoyu-v-sertsii.pdf>>.
3. *Bibliia*, 2021 [Bible]. Pereklad Ohienko I. VBF «Skhidnoievropeiska humanitarna misiia», 1412.

4. Butenko, A. P. *Vyshcha osvita – tse pro identychnist i patriotyzm* [Higher education is about identity and patriotism]. Dostupno: <https://osvita.ua/blogs/87354/?fbclid=IwAR2pIOrgzH7E1FpHcSm0j-YRgysYkWD81CAS3 D CMFFzFyQ2LSolu5_oy5LA>.
5. Havrysh, I. I., 2015. Zabezpechennia systemnosti v orhanizatsii dobrodiinoi diialnosti yak peredumova vykhovannia kultury vzaiemyn molodshykh shkolariv [Ensuring systematicity in the organization of charitable activities as a prerequisite for fostering a culture of relationships among younger schoolchildren], *Molodyi vchenyi*, 4 (19), 3, rozdil: Pedahohichni nauky, Kherson: TOV «Vydavnychiy dim «Helvetyka», 22-26.
6. Lisichkin, V. A., 2001. Krestnyj put' svyatitelja hirurga [The Way of the Cross of the Saint Surgeon], *Nauka i religija. Troickoe slovo*, 5-29.
7. Marushhak, V. (protodijakon), 2007. Arhipastirskij podvig svyatitelja Krymskogo Luki (Vojno-Jasenec'kogo) [The archpastoral feat of St. Luke of Crimea (Vijno-Yasenetskyi)], *Fenomen svjatosti v HH stoletii: materialy bogoslovs'koi konferencii «Berdjanskije chtenija»*, Berdjansk, 36-46.
8. Marchenko, Ye., 2011. Zhyttievyy podvyh likaria-khrystyianyna: sviatitel Luka (Voyno-Yasenetskyi) ta Mykola Ivanovych Pyrohov [The Life Feat of a Christian Doctor: Saint Luke (Voyno-Yasenetskyi) and Mykola Ivanovich Pirogov], *Pravoslavna Tserkva i suchasna medytsyna: zhyttia, khvoroba, smert, bezsmertia: zbirka dopovidei konferentsii*, Kamianets-Podilskyi, 80-85.
9. Ohienko, I., 1999. *Zhyttiiepysy velykykh ukrainsiv* [Biographies of great Ukrainians] / Uporiad., avt. ist.-biohr. Narysu ta prymit. M. S. Tymoshyk, Kyiv: Lybid., 672.
10. Oleksiuk. O. M., 2004. *Pedahohika dukhovnoho potentsialu osobystosti: sfera muzychnoho mystetstva* [Pedagogy of the spiritual potential of the individual: the sphere of musical art]: navch. posib., Kyiv: Znannia Ukrainy, 264.
11. *Osnovy pravoslavnoi kultury Krymu*, 2004 [Fundamentals of the Orthodox culture of Crimea]. Posibnyk dlia systemy navchalnykh zakladiv zahalnoi serednoi osvity Avtonomnoi Respubliky Krym / pid nav. red prof. T.I. Titovoi, prot. Oleksandra Yakushechkina, Simferopol: Simferopolska ta Krymska yeparkhiia Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy, 320. Prysukhin S. I. Luka (Voyno-Yasenetskyi). Velyka ukrainska entsyklopediia. Dostupno: <[https://vue.gov.ua/Luka \(Voyno-Yasenetskyi\)](https://vue.gov.ua/Luka (Voyno-Yasenetskyi))>.
12. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy [On higher education: Law of Ukraine] vid 01.07.2014 r. №1556-VII. Data onovlennia: 16.09.2022. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>>.
14. *Pro neobkhidnist posylennia istoriko-kulturnoho komponenta yak oboviazkovoï skladovoï vyshchoï osvity* [On the need to strengthen the historical and cultural component as a mandatory component of higher education]: Rishennia Natsionalnoho ahentstva iz zabezpechennia yakosti vyshchoï osvity vid 21 chervnia 2022 r. pro istoriko-kulturnu skladovu osvitnoho protsesu. Dostupno: <<https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06/Rishennia-Natsionalnoho-ahentstva-pro-istoriko-kulturnu-skladovu-osvitnoho-protsesu.pdf>>.
15. *Propovidi arkhiepyskopa Luky (1946–1948 rr.)*, 2007 [Sermons of Archbishop Luka (1946–1948)]. Vydannia Simferopolskoi ta Krymskoi yeparkhii, 376.
16. Fitsula M. M., 2014. *Pedahohika vyshchoï shkoly* [Higher school pedagogy: education]: navch. posib. 2 vyd., dop. Kyiv: Akademvydav, 456.